

Tre förgångna år – konsekvenserna av en utredning

Tre år har gått sedan förslagen i Strukturutredningen genomfördes i Svenska kyrkan. Orsakerna till kyrkomötets beslut var av skiftande slag. Det ökande antalet utträden och därmed en försämrad ekonomi var en. Minskningen av antalet gudstjänstdeltagare var en annan. Därtill fanns en önskan om att motverka »församlingsdöden», då församlingarnas antal minskat från drygt 2 500 år 2000 till knappt 1 500 tio år senare. Till detta kom att för riksdagspartierna blev det allt svårare att fylla valsedlarna med intresserade till de kyrkliga valen. Slutligen uttrycktes som ett krav att flerpastoratssamfälligheterna skulle försvinna, därför att ledningsstrukturen i dessa upplevdes som oklar, men också att kyrkliga val till fyra nivåer med samfälligheterna inräknade uppfattades som svårbegripligt och måste upphöra.

I utredningsgruppen fanns två motsatta tankar om till vilken nivå det lokala direktvalet skulle ske. Dels att valet alltid skulle ske till församlingen för att markera att den utgör den grundläggande enheten och för att stödja lokalt engagemang och demokrati, dels att valet skulle ske till pastoratet i det fall flera församlingar bildade ett sådant. Argumentet var att direktval alltid ska ske till den ekonomiskt ansvariga enheten. Den senare linjen segrade vilket också blev kyrkomötets beslut.

Följderna av beslutet varierar, då förutsättningarna lokalt är mycket olika. En genomgående svaghet i det förslag som sjösattes nyåret 2014 är att kyrkomötet inte tog hänsyn till den stora skillnad som råder mellan landsbygd/glesbygd och stad/storstad. I städer som Malmö, Örebro, Uppsala, Umeå förvandlades samfälligheterna, som bestått av många pastorat med egna kyrkoherdar och direktvalda kyrkoråd, omedelbart till enorma pastorat med en eller flera församlingar utan egen beslutsrätt. Detta har på många håll inneburit stora påfrestningar. Församlingsråden har fått se sina mandat krympa i förhållande till det tidigare uppdraget som kyrkoråd. De församlingsherdar eller arbetsledande komministrar eller andra arbetsledare som ersatt kyrkoherdarna har ofta haft en otydlig eller svag delegation. Läget hade varit annorlunda om linjen med direktval till församlingen hade vunnit.

På landsbygden har i inte så få fall sammanläggningarna varit av mer nödvändigt slag, även om det ibland skett med visst tvång. Utflyttningsbygder har på sina håll drabbats hårt av såväl ekonomisk nedgång som allt färre gudstjänstfirare, vilket lett till att den söndagliga gudstjänsten inte setts som möjlig att upprätthålla. Kostymen har helt enkelt blivit för stor.

Liksom så ofta under de senaste decennierna tycks idén ha varit att först lösa ett antal strukturella utmaningar för att sedan ta tag i de pastorala. Men sådant som kyrkans mission, gudstjänstliv, diakoni och växandet i tro kan aldrig komma i andra hand. Tvärtom bör dessa styra strukturen. Det pastorala perspektivet har helt enkelt grovt försumrats i sammanläggningarna. Det som borde ha varit den avgörande utgångspunkten vid valet av framtidsväg kom att stå i skuggan. Åtskilliga exempel skulle här kunna nämnas om uppgivna församlingsråd, uppbrutna tidigare välfungerande arbetsgrupper, tröttkörda medarbetare, hotade eller delvis redan sönderslagna gudstjänstgemenskaper.

Rösterna blir alltfler om hur illa det står till på många håll. I Härnösands stift har en uppgiven kyrkoherde inte bara lämnat sin tjänst utan också avsagt sig sitt medlemskap. Biskopens kommentar är belysande, att som kyrkoherde kan man inte räkna med att verka som präst. I Jönköping lämnade för en tid sedan en annan kyrkoherde sin tjänst för att få vara mer präst. Detta är allvarligt. Den klarsynte inser att när kyrkoherden inte längre är präst, så dröjer det inte länge förrän kyrkoherden inte heller behöver vara präst. Kanske blir då nästa steg, att präster inte längre anses lämpliga som kyrkoherdar. Därmed fullbordas kommunaliseringen av Svenska kyrkan.

Hur kunde organisationsreformen gå så fel? Svaret är enkelt: Det gjordes ingen som helst konsekvensbeskrivning i utredningen. Inga ekonomiska kalkyler, inga analyser av utvecklingen för gudstjänstlivet, ingen genomgång av följderna av de långa beslutsvägarna, ingen bedömning av vad identitetsförlusten som många pastorat och församlingar drabbats av skulle betyda, ingen prövning av följderna för personalen. Kanske fanns de som insåg konsekvenserna men önskade dem eller så tänkte man att reformen inte skulle få några pastorala konsekvenser alls? Men än mer uppseendeväckande är, att trots alla de reaktioner som är så märkbara från personal och förtroendevalda, från präster och kyrkfolk, så väljer kyrkomötet att avslå en motion om att reformen måste utvärderas. Men det måste ske snarast. Det är lätt att vara efterklok och man skall inte gråta över spilld mjölk – men mer får inte spillas ut.

Svenska kyrkan ska enligt såväl kyrkoordning som rikets lag vara rikstäckande. Denna bestämmelse tenderar att alltmer bli ett urvattnat begrepp. Det är enkelt att vara rikstäckande om det endast handlar om att rita om församlings- och pastoratsgränser. Om ärendet gäller att finnas till som kyrka för människor i hela vårt land är utmaningen av en helt annan dignitet. Då krävs den pastorala medvetenhet som saknats i arbetet med nya strukturer. En sådan insikt och kompetens behöver på nytt byggas i vår kyrka. Här krävs en samverkan mellan alla goda krafter, i annat fall riskerar Svenska kyrkan att få ge upp sin stolta idé om att vara rikstäckande. För med henne är det som med polisen, hon måste synas, synas bland folk, synas i bygden och i området. Det krävs i den lokala församlingen närvarande engagerade frivilliga, gudstjänstfirare, medarbetare, präster. Och en kyrkoherde som är präst.

Men vad som kan vara en förlust för Svenska kyrkan behöver inte vara det för Kristi kyrka i Sverige. Nya kyrkliga mönster blir alltmer tydliga. Samverkan mellan andra kristna kyrkor i Sverige ökar, många av dem har avsevärt större iver att ta ett pastoralt ansvar, att fira levande gudstjänster och evangelisera över hela vårt land än vad vi ser i Svenska kyrkan, alltför upptagen som hon är av att lösa sina organisatoriska problem.